

УДК 94(477.83)“1918/1923” [070.19(1–25):82–225]

**ПРОБЛЕМА СТАТУСУ СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ В РЕЦЕПЦІЇ
ЛЬВІВСЬКОГО ЧАСОПИСУ *SZCZUTEK* (1918–1923 рр.)**

Зоя БАРАН

Львівський національний університет ім. Івана Франка,
Кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн

Проаналізовано публікації львівського тижневика *Szczutek* про польсько-українські взаємини на тлі боротьби за приналежність Східної Галичини в 1918–1923 рр. Крізь призму вміщених на сторінках журналу матеріалів сатиричного характеру відображено ставлення польської громадськості краю загалом до українських державницьких змагань, простежено польські стереотипи про українців.

Ключові слова: Східна Галичина, Львів, Паризька мирна конференція 1919 р., Є. Петрушевич, С. Петлюра, Ю. Пілсудський, політична сатира.

Сатирично-політичний журнал *Szczutek* (“Щутек” – той, що дражнить, можна вжити вираз “той, що дає щигля”) виходив у 1869–1896 рр. у Львові за редакцією Ліберата Заячківського, який друкувався під цим псевдонімом. У 1901 р. вихід тижневика на короткий час було відновлено, але через події, пов’язані з війною, видання закрили. У 1918–1928 рр. журнал, присвячений нагальним суспільно-політичним питанням, знову почав виходити у Львові (відновлено вихід у черговий раз у 1934 р.). Його літературними редакторами в різний час були Станіслав Василевський, Генрик Зберчовський, Казімеж Грус. Польський дослідник преси Єжи Яровецький зараховує журнал до одного з найпопулярніших сатиричних видань міжвоєнного часу¹.

Журнал спеціалізувався на політичній сатири. Загалом сатира є однією з одиниць виміру духовної культури будь-якого народу, оскільки сатирична публіцистика може істотно впливати на суспільство. Її дослідження розширює уявлення про межі чинних стереотипів та їх формування. Одразу зауважмо, що хоч й видання презентується як сатирично-гумористичне, однак вважаємо за необхідне розмежувати поняття “гумор” і “сатира”, попри те, що основу обох складає сміх. На нашу думку, можна застосувати поняття, яке запропонував дослідник Артур Щербина². Він наголосив на важливості тональності сміху: для гумору – м’яка, стримана, доброзичлива, а для сатири – гнівна, уїдлива, презирлива.

Ця публікація присвячена відображенню на сторінках тижневика проблеми польсько-українських стосунків на тлі боротьби за приналежність Східної Галичини: від початку військових дій у 1918 р. до вирішення Ради послів Антанти

¹ Jaroweki J. Czasopisma literackie i społeczno-kulturalne we Lwowie w latach 1918–1939 // Rocznik historii prasy polskiej. / J. Jaroweki – Т. XI. – Wrocław, 2008. – З. 12. – С. 31.

² Щербина А. Жанри сатири і гумору: нарис. / А. Щербина – Київ, 1977. – С. 58–60.

1923 р. Проаналізувавши джерело, ми можемо виокремити три групи авторських публікацій: статус Східної Галичини, польсько-український союз 1920 р., роль міжнародної спільноти у вирішенні питання східного кордону Польської Республіки. Важливим у викладі матеріалу є певною мірою хронологічна збереженість, оскільки публікації залежали від розвитку подій на міжнародній арені.

Із першої групи публікацій варто виокремити листопадові 1918 р. польсько-українські бої за Львів, які відображені в анекдоті на тему: *“Найдовша вулиця у Львові”*³. Автор переповідає історію одного львів'янина, який мешкав при вул. Сикстуській, 8 (нині Дорошенка), а перші дні листопада застали його біля костелу Марії Магдалени (р-н Політехніки). Обставини склалися так, що він опинився на польському боці розділеної навпіл між воюючими арміями вулиці, перетинаючи її. Відповідно герой оповіді не міг потрапити до свого будинку, розташованого на українському боці. Після кількох днів даремних зідхань він вирішив за будь-яку ціну добратися з верху вулиці Сикстуської вниз, але зробити це можна було лише в обхід. Щоб реалізувати свій намір, він виїхав на головний вокзал, звідти до Кракова, тоді через Угорщину прибув до Станиславова. Там, отримавши відповідну перепустку, приїхав на Львівський вокзал Підзамче і таким робом після двох тижнів подорожі нарешті добрався до свого будинку при вул. Сикстуській, 8.

У 1919 р. здебільшого обговорювали питання польсько-українського протистояння і ситуацію на фронті. Автори заміток наголошували на неосвіченості, недолугості українців, насміхалися над їхнім військовим умінням⁴, наголошували на їх небажанні воювати за Україну⁵. В контексті відсутності будь-яких здібностей в українців (вони не володіли чужими мовами), прокоментовано закордонні місії з питання статусу Східної Галичини⁶. Так, в сатиричному коментарі про місію генерала Бартелемі, наголошено лише про єдину українську вчительку, яка вміла *“говорити” французькою, але поїхала до Бучача*⁷. Сповнені сарказму і публікації про керівників українського руху. Сатиричний коментар *“Диктатор”* присвячений Євгенові Петрушевичу: в діалозі двох українців завдяки використанню гри слів подається таке пояснення означеного слова: *“це така мудра людина, яка вміє писати під диктатом”*⁸. Найкращим аргументом на користь приналежності Східної Галичини автори публікацій вважали зброю (на кшталт *“польський солдат добре знає, що в міцних руках гвинтівки – це в політиці єдиний аргумент”*⁹). Цілий додаток

---

³ Szczutek. Tygodnik satyryczno-polityczny (Lwów). – 1919. – 13 lipca – S. 4.

⁴ Ibid. – 4 maja. – S. 3.

⁵ Ibid. – 11 maja. – S. 2.

⁶ Ibid. – 1919. – 9 marca. – S. 2; 1921. – 17 listopada. – S. 9.

⁷ Ibid. – 1919. – 16. lutego. – S. 2.

⁸ Ibid. – 1919. – 27 czerwca. – S. 7.

⁹ Ibid. – 15 grudnia. . S. 4.

до одного з номерів присвячених, за означенням редакції, “порятунку Львова” від українців¹⁰. У пародійному вірші під назвою неофіційного гімну Великої Британії “Боже, бережи королеву” описано значення “туманного Альбіону” у вирішенні питання польських кордонів, автор стверджував: “Львів залишиться наш (польський – З.Б.), а українцям – кільце Каринтії”¹¹. Очевидно, вживаючи таку метафору, автор мав на увазі недосяжність українських намірів щодо Львова: тобто, претендувати на Львів – це теж саме, що висувати претензії на Каринтію – південну провінцію Австрії. Ділянка кордону між Австрією і Словенією була серед найсуперечливіших на Паризькій мирній конференції, а встановлено її на основі несприятливого результату Каринтійського плебісциту, проведеного в жовтні 1920 р. Словенці втратили п’яту частину своєї етноісторичної території, колиску словенської державності ще від VII ст.

Позаяк від осені 1919 р. до середини квітня 1920 р. тривали польсько-українські переговори про спільні дії в боротьбі з більшовиками, то автори публікацій не шкодували сарказму, висловлюючи негативне ставлення до майбутнього союзу: “Який наймудріший політик? Той, що укладає союз з українцями. Чому? Має бути дуже мудрий, якщо вважає, що українці, які всіх зрадили, його не зрадять”¹². Наступна замітка: “... коли німці два роки тому робили Україну, то ми сміялися (йдеться про виконання умов підписаного 1918 р. Брест-Литовського договору). Тепер знову Німці трохи сміються з нас”¹³. Оцінюючи ситуацію загалом на українських землях, де часто змінювалися уряди і влада, в сатиричному коментарі “Рим і Україна” автор зазначає: “Рим був столицею світу і розташовувався на семи пагорбах (географічна особливість Риму пов’язана з історією його заснування – З.Б.). Якою ж могутньою є Україна, яка має сім урядів і сім столиць...”¹⁴. За таких обставин на питання “Що було б найкраще?” для поляків, автор запропонував такий варіант відповіді: “Найкраще було би, якби Петлюра сів на український трон, а всю Україну оточити польським військом”¹⁵. На цю ж тему наступні кпини: звернення з проханням придбати відповідну карту на якій би були позначені всі України, щоб можна було зорієнтуватися, де вони розташовані: “Україна Петлюри, Україна Петрушевича, Україна Раковського, Україна Скоропадського”¹⁶.

Від початку спільних українсько-польських воєнних дій, після укладеного в квітні 1920 р. Варшавського договору, практично не зустрічаються замітки про українців і українське питання. Частішими, натомість, є публікації антиросійського

¹⁰ Szczytek. Tygodnik satyryczno-polityczny (Lwów). – 1919. 6 czerwca

¹¹ Ibid. – 1922. – 6 czerwca. – S. 3.

¹² Ibid. – 1920. – 5 lutego. – S. 5.

¹³ Ibid. – 6 czerwca. – S. 5.

¹⁴ Ibid. – 24 marca. – S. 7.

¹⁵ Ibid. – 14 stycznia. – S. 11.

¹⁶ Ibid. – 1920. – 4 września. – S. 4.

(антибільшовицького) спрямування і саркастичні коментарі щодо млявості країн Заходу в наданні Польщі військової допомоги.

Однак, військові поразки поляків і загроза втрати власної державності одразу ж змінили тон публікацій. У червневому випуску зустрічаємо такий афоризм: *“Краще Щербець у кулаці, ніж Золоті ворота в Києві”*¹⁷. Йдеться про коронаційну реліквію польських королів меч *“Щербець”*, який за легендою отримав назву після удару Болеслава Хороброго цією зброєю по Золотих воротах під час походу на Київ 1018 р. (що є вигадкою, оскільки вони збудовані 1037 р.); це символ польської могутності. Ще одним свідченням невдоволення польської суспільності політикою Ю. Пілсудського є наведене у виданні модернізоване прислів'я: *“Краще нічого, як Ридз, – казали після Києва”*¹⁸. Під час весняного наступу 1920 р. генерал Едвард Ридз керував польськими військовими частинами, які 7 травня практично без сильного опору здобули Київ. Однак вже на початку червня червоне військо розгорнуло контрнаступ, внаслідок чого польське військо, яке очолював з Е. Ридз, змушене було відступити. Зміст чергового гумористичного діалогу в формі анекдоту беззаперечно свідчить про засудження ідеї спільного польсько-українського походу на Київ. Автор розповідав про зустріч Начальника держави Юзефа Пілсудського з гуртом жидів-лихварів під час прогулянки. На запитання про те, чи вони позичать гроші генералам Івашкевичу, Желіговському, отримав негативну відповідь. Але будь-яку суму вони погодилися позичити йому – Юзефові Пілсудському. Здивувавшись, він вирішив з'ясувати причину такого рішення. І у відповідь почув: *“Івашкевич взяв Львів (Вацлав Івашкевич очолював польські частини у період польсько-української війни 1918 р., у 1920 р. керував обороною Львова під час наступу частин Першої кінної армії С. Будьонного – З.Б.) і не віддав. Желіговський (Люціян Желіговський у жовтні 1920 р. зайняв Вільно та проголосив так зв. Серединну Литву – З.Б.) взяв Вільно і також не віддав. А пан взяв Київ і зразу ж віддав. Отже пан є порядною людиною і ми довіряємо панові”*¹⁹.

Вдалий наступ польських військ і зміна справ на фронті вплинули на тон публікацій. Автор однієї висловлював захоплення військовими діями Ю. Пілсудського на противагу С. Петлюрі: *“Наш Петлюра вчений чоловік, вже давно знав російську, німецьку і українську, ...а в Варшаві ще англійську, французьку, польську... А наш Дідусь (Пілсудський – З.Б.) вперто мовчить по-литовськи, а б'є по-польськи”*²⁰.

Польська громадськість боляче реагувала на тривалість вирішення меж кордонів з боку міжнародної спільноти. Хоч кількість публікацій з цього приводу свідчить про набагато більшу стурбованість щодо західних кордонів держави, насамперед проблеми Верхньої Сілезії. Це проявилось в черговій фантазії на

¹⁷ Szczutek. Tygodnik satyryczno-polityczny (Lwów). – 1929. 27 czerwca. – S. 2.

¹⁸ Ibid. – 29 sierpnia. – S.2.

¹⁹ Ibid. – 1923. – 7 czerwca. – S. 9.

²⁰ Ibid. – 1920. – 20 czerwca. – S. 3.

тему *“Мирна конференція в 1930 р.”*²¹. Автор наголосив, що пройшло 12 років від часу підписання Версальського миру, а Рада Чотирьох все ще засідала в Парижі в незмінному складі. *“До того часу вислано 110 мирних переговорників, підписано 200 додаткових договорів, проведено 50 плебісцитів і 43 військові окупації. ... а Польща все ще не має кордонів, хоч її переможне військо після вигнання більшовиків стало під Уралом”*.

Щодо ймовірного плебісциту в Східній Галичині, рішення про який ухвалила в червні 1919 р. Верховна Рада Паризької конференції, то наведений модифікований афоризм свідчить сам за себе: *“Краще пістолет до скроні, ніж плебісцит у Східній Галичині”*²². Очевидно, що такі побоювання свідчили про невпевненість польської спільноти в результатах опитування. В черговій публікації на цю тему *“Золоті думки Ллойд Джорджа”*, який виступав проти польських територіальних претензій, зокрема, зауважено таке: *“Все можна зробити, тільки знати як. Наприклад, щоб забрати в поляків Східну Галичину, маю намір провести там плебісцит, а щоб позбавити їх Тешина – там потрібно плебісциту уникнути за всяку ціну”*²³. Автори коментарів наголошували на появі нових прокльонів, на кшталт: *“А бодай тобою заопікувалася коаліція!”*, *“Аби твоє життя було суцільним плебісцитом”*²⁴. Найчастіше об’єктом критики була постать активного прихильника ідеї плебісциту прем’єр-міністра Великої Британії Ллойд Джорджа. Зокрема, змістом одного з опублікованих анекдотів є діалог між прем’єром і його помічником. На повідомлення Ллойда Джорджа про кінець світу, прем’єр здивовано запитав: *“Як це? Без плебісциту?”*²⁵.

Загалом публікації часопису негативно оцінювали роль міжнародної спільноти в розв’язанні проблеми польських кордонів. Автори нотаток навіть не сумнівалися, що територія Східної Галичини належатиме Польщі, наголошуючи, що міжнародна ухвала *“вплине на стосунки польсько-петлюрівсько-петрушевичівсько-федаковські в етнографічній прифронтовій більшовицько-польській смузі”*²⁶. Автори іншого сатиричного коментаря пропонували розв’язати ребус: *“дати українцям Константинополь з усіма слободами, садибами й інвентарем (з латин. Cum lasis, boris et cum graniciebus), зате нехай вони тим самим правом залишать нас над Пелчинським ставом”*²⁷. Йдеться про територію біля однойменної або Познанської гори (нині вул. Вітовського), популярне місце відпочинку львів’ян, де було можна їздити верхи, рибалити, споглядати військові ігри; взимку став перетворювався в ковзанку; 1921 р. став засипали і спорудили тенісні корти.

²¹ Szczutek. Tygodnik satyryczno-polityczny (Lwów). – 1919. – 27 września. – S. 6.

²² Ibid. – 13 lipca. – S. 3.

²³ Ibid. – 27 lipca. – S. 4.

²⁴ Ibid. – 1920. – 25 kwietnia. – S. 2.

²⁵ Ibid. – 1919. – 7 grudnia. – S. 2.

²⁶ Ibid. – 1922. – 12 stycznia. – S. 2.

²⁷ Ibid. – 13 kwietnia. – S. 10.

Описуючи участь міжнародних делегацій на Генуезькій конференції (квітень-травень 1922 р., форум обговорював засоби економічного відродження Центральної і Східної Європи, а також відносин з червоною Росією) автор пародії, для характеристики свого бачення ролі та намірів країн-учасниць, вирішив розмістити їх у готелях з відповідними назвами²⁸: главу французької місії Раймонда Пуанкаре – “*Розкішна ілюзія*”, англійського прем’єр-міністра Девіда Ллойд Джорджа – “*Несамовитий Роланд*” (назва героїчно-комічної поеми XVI ст. італійця Людовіка Оріосто; важко стверджувати, який сюжет поеми слугував авторові за порівняння), спостерігача від США – “*Без турбот*”, німецьку – “*Залиш надію*”, представників від Ліги Націй – “*Божественна комедія*” (філософсько-фантастичний віршований роман Данте Аліг’єрі XIV ст.), радянську Росію – “*Бельведер*” (ймовірно автор хотів нагадати співвітчизникам про символічність Бельведеру, де напередодні вирішальної битви з більшовицьким російським військом 1920 р. – “*дівка над Віслою*” – відбувалася нарада командирів польського війська; зрештою Варшавський договір про союз Ю. Пілсудського з С. Петлюрою також був підписаний у Бельведері). Делегацію ж з Галицької України автор поселив у готелі “*Ілюзія*” (обман, помилка). Щодо поляків, то автор зауважив, що їм “*видавали перепустки до Монте Карло або Юнгфрау*” (назва монастиря, розташованого у Швейцарії біля півніжжя гори з однойменною назвою: дівка або незаймана). Очевидно, це мало свідчити про безтурботність, а отже й переконаність поляків у вирішенні проблем з кордонами на їхню користь.

Після ухвали Ради Послів Антанти від 14 березня 1923 р. про східний кордон Польщі, зокрема закріплення території Східної Галичини за Річчю Посполитою, видавці не могли приховати свою радість: автори зобразили ухвалу як великоднє яйце – подарунок, який повторно нікому не дарують²⁹.

Підсумовуючи, зауважмо, що публікацій, присвячених українській проблематиці в окреслений період часу, було небагато. Польська громадськість, очевидно, була настільки переконана у вирішенні долі Східної Галичини на свою користь, що набагато більше занепокоєння в неї викликала доля Верхньої Сілезії. За змістом це були сатиричні публікації, які, з одного боку, відтворювали наявні в польському суспільстві стереотипи щодо українців, яких зображували як гайдамаків, неуків та незграбних воїнів; з другого, торкаючись питання боротьби українців за свою державу, висміювали нездатність українських політиків досягти поставленої мети. Разом з тим варто відзначити, що використані авторами публікацій алегорії, порівняння свідчили, що їх адресатами мали бути освічені читачі, які не лише тримали руку на “*пульсі політичного життя*”, але й цікавилися літературою, історичним минулим.

---

²⁸ Szczutek. Tygodnik satyryczno-polityczny (Lwów). – 27 kwietnia. – S. 4

²⁹ Ibid. – 1923. – 29 marca. – S. 8.

**THE ISSUE OF THE STATUS OF EASTERN GALICIA IN THE
REFLECTION OF LVIV MAGAZINE *SZCZUTEK* (1918–1923 YEARS)**

Zoya BARAN

Ivan Franko National University of Lviv

Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries

The author analyzed the articles of Lviv weekly *Szczutek* concerning the Polish-Ukrainian relations in the time of the struggle for identity of Eastern Galicia in 1918-1923. The main feature of the essay is the study of the attitude of Polish local community to Ukrainian state-building events and Polish stereotypes about Ukrainians as reflected in the satiric articles of the weekly.

Keywords: Eastern Galicia, Lviv, Paris Peace Conference in 1919, E. Petrushevych, Petliura, J. Pilsudski, political satire.

Стаття надійшла до редколегії 8.09.2016

Прийнята до друку 21.11.2016